

Yoram Hazony

VIRTUTEA NAȚIONALISMULUI

Traducere din limba engleză de
DANA DOBRE

 ACT și Politon

2021

CUPRINS

Introducere. O ÎNTOARCERE LA NAȚIONALISM	9
--	---

Partea întâi

NAȚIONALISMUL ȘI LIBERTATEA OCCIDENTALĂ

I. Două viziuni ale ordinii mondiale	27
II. Biserica Catolică și viziunea sa cu privire la imperiu	32
III. Construcția protestantă a Occidentului	35
IV. John Locke și construcția liberală	41
V. Naționalismul discreditat	51
VI. Liberalismul ca imperialism	57
VII. Alternative naționaliste la liberalism	64

Partea a doua

ÎN FAVOAREA STATULUI NAȚIONAL

VIII. Două feluri de filosofie politică	73
IX. Fundamentele organizării politice	76
X. Cum iau de fapt naștere statele?	92
XI. Afacerea și familia	99
XII. Imperiul și anarhia	107
XIII. Libertatea națională ca principiu organizator	117

XIV. Virtuțile statului național	127
XV. Mitul soluției federale	161
XVI. Mitul statului neutru	176
XVII. Dreptul la independență națională?	189
XVIII. Câteva principii ale ordinii statelor naționale	199

Partea a treia

ANTI-NAȚIONALISMUL ȘI URA

XIX. Este ura un argument împotriva naționalismului?	215
XX. Campaniile de defăimare împotriva Israelului	217
XXI. Immanuel Kant și paradigma anti-naționalistă	222
XXII. Două lecții despre Auschwitz	227
XXIII. De ce nu protestează nimeni împotriva ticăloșiilor islamului și ale lumii a treia	235
XXIV. Marea Britanie, America și alte națiuni detestate	241
XXV. De ce urăsc imperialiștii	245
Concluzie. VIRTUTEA NAȚIONALISMULUI	251
MULȚUMIRI	263
NOTE	269

Introducere

O ÎNTOARCERE LA NAȚIONALISM

ÎN MAREA BRITANIE ȘI AMERICA, politica s-a îndreptat din nou către naționalism. Acest lucru i-a făcut pe mulți să se îngrijoreze, mai ales în cercurile intelectuale, acolo unde integrarea globală este considerată de mult timp necesitatea unei politici stabile și a decenței morale. Din perspectiva aceasta, votul Marii Britanii de a părăsi Uniunea Europeană și discursul „America first” de la Washington par să vestească întoarcerea la o etapă mai primitivă a istoriei, o etapă în care instigarea la război și rasismul erau exprimate liber, stabilind agenda politică a națiunilor. Temându-se de ce era mai rău, personalitățile publice, jurnaliștii și savanții au dezaprobat în cei mai duri termeni întoarcerea naționalismului în viața publică americană și britanică.

Dar naționalismul nu a fost considerat dintotdeauna răul pe care îl sugerează actualul discurs public. În urmă cu numai câteva decenii, politica naționalistă era în mod obișnuit asociată cu vederile largi și cu spiritul generos. Progresiștii priveau Cele Paisprezece Puncte ale lui Woodrow

* America pe primul plan. (n. trad.)

Partea întâi

NAȚIONALISMUL
ȘI LIBERTATEA
OCCIDENTALĂ

I. Două viziuni ale ordinii mondiale

TIMP DE SECOLE, POLITICA națiunilor occidentale s-a caracterizat printr-o luptă între două viziuni antitetice privind ordinea mondială: ordinea națiunilor libere și independente, fiecare urmărind binele politic în concordanță cu propriile tradiții și idei, și ordinea popoarelor unite sub un singur regim legal, promulgat și susținut de către o singură autoritate supranațională. În generațiile recente, prima viziune a fost reprezentată de către națiuni precum cele din India, Israel, Japonia, Norvegia, Coreea de Sud, Elveția și, bineînțeles, Marea Britanie, aflată în zorii perioadei de întoarcere către independență. A doua viziune este susținută de o mare parte din conducerea Uniunii Europene, care și-a reafirmat angajamentul față de conceptul unei „uniuni din ce în ce mai strânse” a popoarelor, în Tratatul de la Maastricht din 1992, începând din acel moment atât să introducă legi și monedă UE în majoritatea națiunilor membre, cât și să ceară libera circulație a populațiilor între majoritatea statelor membre.¹ Statele Unite, dedicate de la întemeierea lor idealului unui stat național independent, au reușit în mare parte să își mențină această caracteristică până la al Doilea Război Mondial. Dar, în fața competiției cu Uniunea Sovietică și mai ales după sfârșitul Războiului Rece, s-au abătut de la acest model al independenței naționale și au urmărit tot mai mult instituirea unui regim legal mondial, care avea să fie impus tuturor națiunilor prin intermediul puterii americane.²

Conflictul dintre aceste două viziuni cu privire la cea mai bună organizare politică este la fel de vechi ca lumea occidentală în sine. Ideea că organizarea politică ar trebui să se bazeze pe națiuni independente era o parte importantă a gândirii antice israelite, după cum se reflectă în *Biblia* ebraică (sau *Vechiul Testament*).³ Și, deși civilizația occidentală, în cea mai mare parte a istoriei sale, a fost dominată de visul creării unui imperiu universal, prezența *Bibliei* în inima acestei civilizații a fost o garanție a faptului că ideea unei națiuni independente și suverane va reînvia în repetate rânduri.⁴

De ce este *Biblia* atât de preocupată de independența națiunilor? Lumea profeților lui Israel a fost dominată de o succesiune de puteri imperiale: Egipt, Babilonia, Asiria și Persia, fiecare pavând drumul pentru celălalt. În ciuda diferendelor dintre ele, fiecare dintre aceste imperii a căutat să impună o ordine politică universală asupra omenirii în ansamblu, deoarece zeii îi trimiseseră să înăbușe disputele inutile între popoare și să creeze un teritoriu internațional unificat în care oamenii să poată trăi împreună în pace și prosperitate. „Nimeni nu a suferit de foame sau de sete în anii mei de domnie”, a scris faraonul Amenemhat I, cu câteva secole înainte de Avraam. „Oamenii au trăit în pace datorită lucrării mele.”⁵ Și nu era o laudă deșartă. Punând capăt războaielor în regiuni vaste și determinând populația să muncească productiv în agricultură, puterile imperiale au reușit efectiv să aducă milioane de oameni o pace relativ demnă de încredere și sfârșitul amenințării foametei. Nu e de mirare atunci că liderii imperiali ai lumii antice au considerat că este datoria lor „să supună cele patru colțuri ale lumii”, după cum spunea regele babilonian Hammurabi, și că supunerea era cea care făcea posibilă salvarea în fața războiului, a bolii și foametei.⁶

Cu toate acestea, în ciuda avantajelor economice evidente ale păcii egiptene sau babiloniene care avea să unifice omenirea, *Biblia* a luat naștere din opoziția înrădăcinată față de acest scop. Pentru profeții lui Israel, Egiptul era „casa robiei”, și nu au precupețit niciun efort să deplângă vărsarea de sânge și cruzimea cuceririi imperiale și a modalității de guvernare imperiale, faptul că a recurs la sclavie și crimă, a expropriat femeile și a anulat dreptul la proprietate.⁷ Toate acestea, au afirmat profeții israeliți, și-au avut originea în idolatria Egiptului: în supunerea lor față de zei, supunere care justifica orice sacrificiu atât timp cât el promova extinderea domeniului imperial al păcii și menținea producția de grâne la capacitate maximă.

Exista o alternativă viabilă la imperiul universal? Orientul Apropiat antic a avut numeroase experiențe cu puterea politică locală, sub forma orașelor-state. Dar, în cea mai mare parte, acestea erau neputincioase în fața armatelor imperiale și a ideologiei imperiului universal care le motiva. În *Biblie*, găsim prima prezentare a unei posibilități diferite: o ordine politică bazată pe independența unei națiuni care trăiește în granițe delimitate, lângă alte națiuni independente.

Prin *națiune* înțeleg un număr de triburi cu o limbă sau cu o religie comună și un trecut în care au acționat ca un întreg pentru apărarea comună sau pentru alte activități la scară mare.⁸ *Biblia* promovează sistematic ideea că membrii unei națiuni ar trebui să se considere „frați” unii pe ceilalți, iar legea mozaică le-a oferit israeliților o constituție care avea să îi unească în ceea ce astăzi am numi un *stat național*.⁹ Regele unui asemenea stat avea să fie ales „dintre frații voștri”. Și profeții săi aveau să fie „dintre voi, dintre frații voștri”. Și la fel aveau să fie și preoții numiți să păzească

legile tradiționale și să îl învețe pe rege despre acestea, „astfel încât gândurile sale să nu se ridice deasupra fraților săi”.¹⁰ Mai mult, Moise stabilește granițe pentru Israel, instruindu-și poporul să nu pună mâna pe pământurile regatelor învecinate precum Moab, Edom și Ammon, care merită propria independență. Astfel le comunică el în numele lui Dumnezeu:

Voi acum veți trece prin hotarele fiilor lui Isav, frații voștri, care locuiesc în Seir, și aceștia se vor teme de voi foarte tare. Dar să nu începeți războiul cu ei, căci nu vă voi da din pământul lor nicio palmă de loc, pentru că muntele Seir l-am dat în stăpânirea lui Isav. ... Nu intra în dușmănie cu Moab și nu începe război cu el, că nu-ți voi da în stăpânire nimic din pământul lui, pentru că Arul l-am dat în stăpânire fiilor lui Lot. ... Și să te apropii repede de Amoniți, dar să nu intri cu aceștia în dușmănie și să nu începi război cu ei, căci nu-ți voi da în stăpânire nimic din pământul fiilor lui Amon, pentru că l-am dat în stăpânire fiilor lui Lot.¹¹

Iar aceste pasaje nu sunt unice. Aflăm din *Biblie* că aspirația politică a profetilor lui Israel nu este un imperiu, ci o națiune liberă și unită care trăiește în dreptate și pace printre alte națiuni libere.¹²

Biblia pune astfel pe masă o nouă concepție politică: un stat al unei singure națiuni care este unit, suveran și neinteresat să își supună vecinii. Acest stat nu este guvernat de străini care răspund în fața unui conducător dintr-o țară îndepărtată, ci de regi și cârmuitori, preoți și profeți care provin din rândul națiunii – indivizi despre care se crede,

exact din acest motiv, că pot să cunoască mai bine nevoile propriului popor, ale „fraților” lor, inclusiv pe ale celor mai puțin norocoși dintre ei.

În plus, pentru că regele israelit este din popor, și nu reprezentantul unei ambiții universale abstracte, puterile sale pot fi limitate, pentru a preveni abuzurile. Spre deosebire de regii din Egipt sau Babilon, regele israelit aflat sub constituție mozaică nu are putere să facă legile, care sunt moștenirea națiunii sale și care nu se supun capriciilor sale. Nu are nici puterea de a numi tagma preoțească, pentru a aduce astfel legea și religia la cheremul lui. Ba mai mult, legea mozaică limitează dreptul regelui de a impune taxe și de a înrobi oamenii, exact așa cum limitele impuse asupra granițelor Israelului îl împiedică să viseze la cucerirea universală.¹³

Este important de remarcat că concepția israeliților despre națiune nu are nimic de-a face cu biologia sau cu ceea ce numim *rasă*.¹⁴ În cazul națiunilor biblice, totul depinde de o cunoaștere comună a istoriei, limbii și religiei care este transmisă de la părinți la copii, dar la care se pot alătura și străinii. Astfel, cartea *Ieșirii* ne spune că au fost mulți egipteni care s-au alăturat sclavilor evrei care fugeau din Egipt și că au primit Cele Zece Porunci (o traducere mai exactă ar fi „Cele Zece Precepte”) la muntele Sinai, cu restul poporului lui Israel. În mod asemănător, Moise îl invită pe șecul Ietro din Madian să se alătore poporului evreu. Iar Rut moabita se integrează în poporul lui Israel atunci când este gata să îi spună lui Naomi: „Poporul tău va fi poporul meu și Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu”, fiul ei fiind strămoșul regelui David. Dar posibilitatea ca Israel să aducă aceste persoane străine în sânul său depinde de dorința

lor de a accepta Dumnezeu, legile și istoria lui Israel. Fără să-și însușească aceste aspecte centrale ale tradiției israelite, nu vor ajunge să facă parte din națiunea israelită.¹⁵

II. Biserica Catolică și viziunea sa cu privire la imperiu

EVREII NU AU FOST singurul popor care a recunoscut potențialul unei forme naționale de organizare politică ca bastion împotriva tiraniei unui imperiu universal. Istoricul grec Polibiu* a dat vina pe orașele-stat grecești fiindcă nu au acționat ca o națiune unită în lupta pe care o pierduseră cu Roma. În istorie, nu a existat niciodată un stat național grec. Dar Polibiu avea în față exemplele armenilor și evreilor conduși de Macabei – două națiuni care, în timpul vieții lui, s-au revoltat cu succes împotriva Imperiului Seleucid grec, reușind să întemeieze state naționale independente – și spera, se pare, și la o Grecia unită.¹⁶

Cu toate acestea, de-a lungul celei mai mari părți a istoriei popoarelor occidentale, ideea independenței naționale a rămas în general în stare latentă. Creștinismul a reușit în

* *Polibiu*, cca 208 – cca 120 î.Hr., om politic și istoric, originar din Megalopolis. Autor al unei vaste istorii a lumii mediteraneene între 218 î.Hr. (începutul celui de-al doilea război punic) și 146 î.Hr. (cucerirea și distrugerea Cartaginei). Interesul său se îndreaptă spre faptele militare și politice, dar și spre psihologia personajelor și cadrul natural al evenimentelor pe care le relatează. Din cele 40 de cărți, câte numărau *Istoriile*, s-au păstrat în întregime primele cinci, iar din celelalte, fragmente. În 167 î.Hr. ajunge la Roma ca ostatic. L-a avut ca model pe Tucidide, iar el va fi la rândul său model pentru istorici până la Machiavelli și Montesquieu. (n. red.)

cele din urmă să se impună ca religie de stat în Roma antică. În acest proces, a adoptat visul roman al imperiului universal și proiectul legii romane, care năzuia să stabilească un singur cadru pentru *pax romana* („pacea romană”), care să cuprindă toate națiunile.¹⁷ Mai bine de o mie de ani, creștinismul s-a aliniat astfel nu la ideea eliberării națiunilor, așa cum fusese ea propusă de profeții israeliți, ci exact la aceeași aspirație care a dus la ridicarea imperiilor Egiptului, Asiriei și Babilonului: aspirația întemeierii unui imperiu universal al păcii și prosperității.¹⁸

Considerându-se biserică „catolică” sau universală, biserica Romei s-a aliat, atât în teorie cât și în practică, cu împărații Sfântului Imperiu German, cărora le-a încredințat sarcina de a întemeia imperiul creștin universal. În această privință, gândirea politică a Bisericii Catolice s-a asemănat de multe ori cu cea a califilor musulmani și a împăraților chinezi, care credeau la rândul lor că sunt mențiți să aducă pace și prosperitate lumii sub ocârmuirea imperiului lor universal.¹⁹

Dar gândirea politică creștină era diferită de cea a islamului sau de cea din China din cel puțin un punct de vedere extrem de important: creștinismul avea *Biblia* ebraică, cu viziunea sa despre dreptatea unei lumi alcătuite din națiuni independente.²⁰ Această viziune a creat mereu probleme ideii de imperiu creștin universal, inspirând consolidarea statelor naționale care și-au menținut o independență politică de facto, chiar și atunci când au continuat să recunoască autoritatea simbolică a împăratului și autoritatea religioasă a Bisericii. De exemplu, prezența *Bibliei* ebraice a fost cea care a dat formă istoriei specifice a catolicismului francez, care a preluat un caracter național independent ce imita

regatul biblic al lui David, rezistând cu încăpățănare în fața controlului papilor și împăraților. Tot ea a inspirat și tradițiile național-religioase unice ale englezilor, polonezilor și cehilor, cu secole bune înainte de Reformă.²¹

Astfel că, atunci când a apărut protestantismul, în secolul al XVI-lea, la care s-au adăugat inventarea tiparului și circulația pe scară largă a *Bibliei* traduse în limbile naționale, noul apel la libertatea de a interpreta Scripturile în afara autorității Bisericii Catolice nu a afectat numai doctrina religioasă. În special sub influența unor gânditori îndreptați cu precădere către *Vechiul Testament*, precum Ulrich Zwingli și Jean Calvin, protestantismul a îmbrățișat și a devenit rapid asociat tradițiilor naționale unice ale popoarelor iritate de ideile și instituțiile pe care le considerau străine. În 1534, Henric al VIII-lea a declarat independența națiunii engleze anglicane, statut care a devenit definitiv odată cu înfrângerea flotei spaniole catolice invadatoare de către fiica sa, Elisabeta, în 1588.²² Revolta olandezilor împotriva stăpânilor lor spanioli a stârnit la rândul ei o insurecție împotriva imperiului catolic, care a culminat cu faptul că olandezii s-au declarat națiune independentă în 1581. Legămintele naționale scoțiene din aceeași perioadă au imitat legămintele naționale evreiești din *Biblie*, întrucât aveau o motivație foarte asemănătoare. Imaginea de sine a acestor popoare protestante, ca fiind de drept independente în fața opoziției imperiale, a imitat adesea explicit eforturile biblice ale poporului lui Israel de a-și câștiga libertatea națională și religioasă de sub dominația imperiilor universale egiptean și babilonian.²³

Se spune adesea despre Războiul de Treizeci de Ani, care s-a sfârșit cu pacea de la Westfalia, în 1648, că a fost un

„război al religiilor”, purtat între protestanți și catolici. Dar nu este chiar exact. Războiul a asmuțit tinerele state naționale ale Franței, Olandei și Suediei (respectiv, o națiune catolică, una calvină și una luterană) împotriva armatelor germane și spaniole, devotate ideii că imperiul universal reflectă voia lui Dumnezeu și că doar un asemenea imperiu ar putea să aducă o adevărată bunăstare omenirii. În Războiul de Treizeci de Ani a fost învins definitiv conceptul de imperiu creștin universal, care a influențat imaginația politică occidentală timp de treisprezece secole.²⁴

III. Construcția protestantă a Occidentului

PERIOADA DINTRE Actul de Supremație Englez* și tratatul de la Westfalia** a conferit Occidentului o nouă configurare, de inspirație protestantă. La mijlocul secolului al XVII-lea, avem deja un inel de state naționale independente la marginea vestică a Europei – Anglia, Olanda, Franța, Elveția, Portugalia, Suedia, Danemarca și Polonia – care au

* *English Act of Supremacy*, în original. Este o Lege a Parlamentului englez din 1534 prin care Henric al VIII-lea era recunoscut conducătorul suprem al Bisericii Angliei. Totodată, cerea un jurământ de credință din partea supușilor englezi, prin care se recunoștea căsătoria sa cu Ana Boleyn. A fost abrogat în 1555, de către regina Maria I, dar, în 1559, Parlamentul a adoptat un nou Act de Supremație în timpul domniei reginei Elisabeta I. (n. red.)

** Tratatul de la Westfalia sau Pacea Westfalică este un tratat de pace încheiat în anul 1648, prin care a fost pus capăt Războiului de Treizeci de Ani. În Pacea Westfalică au fost reafirmate prevederile Păcii Religioase de la Augsburg (1555), prin care religia catolică și cea protestantă (luterană) erau privite ca religii egal îndreptățite, și, totodată, aceste prevederi au fost extinse, cuprinzând și confesiunea calvină din imperiu. (n. red.)

consacrat ceea ce a ajuns mai târziu să fie cunoscut sub numele de ordinea politică westfalică în forma sa distinctivă. Deși înțelegerea nu a fost acceptată oficial de Biserica Catolică (papa Inocențiu al X-lea a spus că „a fost, este și va fi pentru totdeauna nulă, neavenită, neîntemeiată, arbitrară, nedreaptă, condamabilă, reprobabilă, ridicolă și cu totul lipsită de efect”²⁵), în realitate, a repus pe baze noi întreaga ordine politică, în concordanță cu teoria statului național independent care fusese promovată de protestantismul englez și olandez în secolul precedent.²⁶ Sub această configurație protestantă, viața politică a Europei a fost reclădită pe două principii, ambele avându-și originea în *Vechiul Testament*:

1. Minimul moral necesar pentru o guvernare legitimă. În primul rând, regele sau conducătorul, pentru a avea dreptul să cârmuiască, trebuia să se dedice protejării poporului său în chestiuni legate de viața, de familia și proprietatea oamenilor, în raport cu justiția din tribunale, cu păstrarea sabatului și recunoașterea unui singur Dumnezeu – în mare, cu cele zece porunci biblice date pe muntele Sinai, pe care atât Luther, cât și Calvin le considerau o lege naturală care putea fi acceptată de toți oamenii. Se considera despre aceste precepte că asigură cerințele minim necesare unei vieți în care toți oamenii să se bucure de libertate personală și demnitate. O guvernare incapabilă să asigure acest minimum moral era una care nu reușise să își îndeplinească obligațiile de bază pentru bunăstarea poporului său.²⁷